

УДК 342.96

Валерій В. Бугас, Василь В. Бугас

Київський національний університет технологій та дизайну
**ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСТУПУ ДО ЯКІСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті визначено основні напрями державної політики в галузі вищої освіти, адже економічна політика держави має на меті знайти та усунути ті системні суперечності. Також проаналізовано основні чинники які здатні покращити освітній процес в Україні, виявлено можливості їх застосування в сучасній національній освіті. У дослідженні визначено найбільш значущі тенденції та обставини, що призвели до організаційної реструктуризації вищої освіти. Зформульовано основні інструменти соціально-економічної політики для досягнення економічного зростання і забезпечення конкурентоспроможності галузі вищої освіти.

Ключові слова: освітній процес; економічна політика держави; вища освіта; якість освіти; конкурентоспроможність; освітня реформа.

Валерий В. Бугас, Василий В. Бугас

Киевский национальный университет технологий и дизайна
**ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА
ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ДОСТУПА К КАЧЕСТВЕННОМУ
ВЫСШЕМУ ОБРАЗОВАНИЮ**

В статье определены основные направления государственной политики в области высшего образования, ведь экономическая политика государства задана целью найти и устранить системные противоречия. Также проанализированы основные факторы которые способны улучшить образовательный процесс в Украине, выявлены возможности их применения в современной национальном образовании. В исследовании определены наиболее значимые тенденции и обстоятельства, которые привели к организационной реструктуризации высшего образования. Сформулированы основные инструменты социально-экономической политики для достижения экономического роста и обеспечения конкурентоспособности области высшего образования.

Ключевые слова: образовательный процесс; экономическая политика государства; высшее образование; качество образования; конкурентоспособность; образовательная реформа.

Valeriy V. Buhas, Vasil V. Buhas
Kyiv National University of Technologies and Design
**ECONOMIC POLICY OF THE STATE FOR ENSURING ACCESS
TO QUALITY HIGHER EDUCATION**

The article defines the main directions of state policy in the field of higher education, since the state's economic policy is aimed at finding and eliminating those systemic contradictions. Also analyzed are the main factors that can improve the educational process in Ukraine, the possibilities of their application in modern national education are revealed. The study identified the most significant trends and circumstances that led to organizational restructuring of higher education. The basic tools of socioeconomic policy are formulated for achieving economic growth and ensuring the competitiveness of the higher education sector.

Keywords: *educational process; state economic policy; higher education; quality of education; competitiveness; educational reform.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Найважливішим компонентом духовного життя виступає система освіти, яка пов'язана з реалізацією процесу поширення знань. Вона охоплює діяльність реально сформованих суспільних інститутів, які здійснюють підготовку молоді до життя. Вища освіта для молоді – це саме той фундамент, на якому вона повинна будувати своє майбутнє і майбутнє своєї держави. Це зумовлено тим, що вища освіта надає людині широкий світогляд та ерудицію. Саме завдяки університетським знанням розвиваються моральні цінності людей, суспільство та поведінка в ньому.

Разом із цим, існують проблеми забезпечення якості освіти, що потребують розв'язання, а саме: обмежена можливість ЗВО стосовно управління фінансовими ресурсами та надмірний контроль процесів внутрішнього управління ЗВО з боку держави.

Аналіз останніх публікацій із означеної проблеми. Питання управління вищою освітою стали предметом дослідження як вітчизняних так і зарубіжних учених, таких як І.М. Грищенко, Ж.В. Луговий, С.А. Калашнікова [1], А.Й. Кезар, П.Д. Еккел, Г. Келс, Ю. Колер, С. Набойченко, С. Шишов, Дж. Роландс [2] та ін. Проте варто відзначити, що погляди науковців на дилему щодо вищої освіти дуже різняться, отже центральним у цьому питанні постає можливість забезпечення належної якості вищої освіти.

Невирішені частини дослідження. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, не створено чіткої стратегії щодо розвитку якості освіти, не вироблено уніфікованої системи визначення якості освіти не тільки на державному рівні, а й взагалі, так було проведено ряд

реформаційних кроків у сфері освіти, проте не здійснено комплексного аналізу щодо впливу їх на якість освіти.

Мета дослідження визначити та проаналізувати основні чинники, які здатні покращити освітній процес в Україні, виявити можливості їх застосування в сучасній національній освіті, а також визначити першочергові заходи в модернізації оцінки якості української вищої освіти.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

Економічна освіта покликана послідовно формувати у студентів економічне мислення та свідомість, виховувати розумні потреби, розвивати здібності у певному виді діяльності; виховувати бережливе ставлення до природи, озброювати фахівців теоретичними знаннями та практичними навичками щодо культури праці, формувати потреби економічного аналізу, бачення перспективи; вчити оволодівати основами наукової організації праці в умовах ринкових відносин; формувати у студентів бажання та потребу повсякденно поліпшувати результати своєї праці в навчальній та суспільно корисній діяльності.

З кожним роком дії безвізового режиму до Європи доступною для українців стала освіта в університетах Європи, наші ЗВО тепер змагаються не один з одним, а з європейськими університетами. І щоб оцінити поточну конкурентоспроможність української вищої освіти, досить поглянути на світові рейтинги, де в тисячі найкращих наша «най-най» шістка вишів посідає місця між п'ятою та дев'ятою сотнями ранжиру.

Одним з варіантів реформування освітньої галузі може стати застосування європейського досвіду в організації системи вищої освіти. Звичайно ж застосування європейських моделей організації освітньої галузі повинне передбачати адаптацію таких моделей до національних пріоритетів, але основні принципи – єдині в усьому світі. На сьогодні реформування системи вищої освіти має починатися зі створення якісного освітнього середовища, що, в свою чергу, потребує послідовних і радикальних змін на законодавчому рівні. Одним з найбільш прозорих й ефективних кроків до створення якісного освітнього середовища є визнання фінансової та адміністративної автономії вищих навчальних закладів. Бо в сучасному світі саме конкурентне середовище, а не державне замовлення, надасть можливість навчальним закладам розвиватися – підвищувати якість освітніх послуг.

Сьогодні вища освіта є одним з визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку духовної культури українського народу, запорукою майбутніх успіхів у зміцненні і утвердженні авторитету України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. Процес об'єднання Європи, його руху на схід супроводжується формуванням загального освітнього і наукового простору, розробкою єдиних критеріїв і стандартів

у цій галузі, де якість вищої освіти є основою створення цього процесу. Ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, та економічного значення, як нині. Висунення проблеми якості на перший план зумовлене такими об'єктивними чинниками: по-перше, від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни та її глобальної економічної конкурентоспроможності; по-друге, якість освіти набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці. Інноваційний шлях розвитку суспільства можна забезпечити, сформувавши покоління людей, які мислять та діють по-інноваційному. Звідси – значна увага до загального розвитку особистості, її комунікативних здібностей, засвоєння знань, самостійності в ухваленні рішень, критичності та культури мислення, формування інформаційних і соціальних навичок. До таких підходів спонукає головна педагогічна ідея сучасності – освіта впродовж усього життя [3].

Слід визнати, що система вищої освіти у нас розбалансована.. Отже, вкрай потрібна реформа освіти, тоді – зміниться якість життя в Україні і відповідно, витік мізків з країни припиниться. На нашу думку, головне, чого потрібно досягти – це, звичайно, реальної, а не декларативної університетської автономії. Так, ми проголосили автономію ВНЗ, але процес цей так і не завершено, університети не почувуються вільними, і всі найважливіші питання своєї життєдіяльності змушені узгоджувати на міністерському рівні. Тож, МОН необхідно позбавити повноважень керівного органу, зберігши за ним, головним чином, регуляторну функцію. Нехай розробляє державну політику в сфері освіти й встановлює єдині правила гри. Але навіть функції нагляду не повинні бути.

Правила гри мають бути єдиними для всіх, і для державних, і для приватних вишів. Усі вони мають однакове право отримувати дохід як з держбюджету, так і від навчання за контрактом. І всі без винятку повинні вийти з рабства «тарифних сіток» і отримати повне право вільно розпоряджатися своїми грошима. Тільки таким чином університети отримують можливість залучати найкращих співробітників, платити їм гідні зарплати, створюючи для себе додаткові конкурентні переваги.

Окремо слід сказати про те, що Україні для дозрівання реального конкурентного середовища вкрай необхідний прихід філій іноземних ЗВО, і про це також потрібно подбати на державному рівні. Наступна ключова позиція – впровадження принципу «гроші йдуть за студентом». Варіантів, як це зробити, багато. Найбільш ефективним інструментом вбачається електронний ваучер, який має вручатися після успішного складання ЗНО. Склавав на високий бал і отримав право на вступ – отримав ваучер – обрав ЗВО – заклад вищої освіти автоматично отримав бюджетний дохід. Окремі напрямки, особливо важливі для держави на тому чи іншому етапі її

розвитку, можуть підтримуватися пільгами, які випускники ВНЗ мають потім відпрацювати за контрактом з державою за кілька років. Все інше має піти у вільне конкурентне плавання.

Вища освіта, на відміну від середньої шкільної, не є обов'язковою, і ситуація нинішнього літа, коли 76% випускників шкіл подали заявки до вишів, не є цілком нормальною [4]. Час вже визнати, що кількість вишів, яку Україна успадкувала з радянських часів, є надмірною. В умовах конкуренції неминуче закритється все, що не має попиту. Це нормально в усьому світі, це повинно стати нормою і для України.

Однією з причин, що спонукає виші до комерціалізації, виявляється недофінансування освіти з боку держави. Це спонукає вищі навчальні заклади самостійно шукати кошти для функціонування. Інших джерел покриття витрат та отримання доходів, окрім оплати студентів за навчання, виші не мають. Навчальні заклади не навчилися заробляти кошти науковою діяльністю. Упродовж 2013 року наукові та науково-технічні роботи виконували 1143 організації, майже половина з яких (44,4%) належать до підприємницького сектору економіки, 39,9% – до державного, й лише 15,7% – вищої освіти [7]. Йдеться про фінансовані державою замовлення наукової продукції. Така ситуація є результатом «радянської» моделі паралельного функціонування та розвитку освіти і науки. У складній фінансовій ситуації виші вибирають стратегію збереження та примноження кількості студентів, насамперед платної форми навчання, тобто рухаються у напрямку комерціалізації своєї діяльності. Такий варіант видається цілком реальним, оскільки зростає конкуренція за абітурієнта. Однак у цій конкурентній боротьбі закони ринку починають спрацьовувати специфічно. У чистому вигляді конкуренція мала б призводити до підвищення якості освітніх послуг, однак ми спостерігаємо процес зворотній.

Також, доки не будуть створені умови для приходу приватних інвестицій у вищу освіту, вони й не прийдуть. Тому держава має сприяти різним формам приватно-державного партнерства у вищій школі. Має бути чітко зафіксовано: ЗВО може вільно розпоряджатися своїм майном, окрім його відчуження. Нічого не зміниться, якщо не буде реформовано систему управління університетами.

Ще один вирішальний крок – нові принципи підтримки науки. Тут також вважаю за потрібне ввести правило «гроші йдуть слідом». А це означає, що в прикладній науці державне фінансування мають отримати лише ті роботи, які вже мають підтримку від бізнесу на рівні не менше 15–25% вартості проекту. І, відповідно, держава бере участь у доходах від впровадження розробки. У фундаментальних дослідженнях бюджет повинен дофінансовувати ті проекти, які вже отримали підтримку за міжнародними грантами. Таким чином, в Україні розпочнеться розвиток

науки, яка приносить реальну користь суспільству. Коли підросте нове покоління вчених, а Україна стане більш заможною країною, ці принципи можна буде переглянути, але зараз треба підтримувати саме найбільш успішні проекти, а не розпорошувати держфінансування тонким шаром, прагнучи дати кожному хоча б щось. Студенти матимуть безумовне право на вільний вибір основних та додаткових предметів, формування власного навчального графіка. Відповідно, зарплатня викладачів має на пряму залежати від кількості зареєстрованих на курс студентів («гроші йдуть за студентом»). Педагоги повинні бути звільнені від різноманітної й нікому не потрібної рутини звітності. І, до речі, що стосується студентів, то як стипендіальну модель треба взяти за зразок Німеччину, де стипендія виплачується за принципом безпроцентного кредиту.

Ще одна річ – спільні міжуніверситетські та міждисциплінарні програми, які будуть спрямовані на, так би мовити, «розширення свідомості» студентів, що абсолютно необхідно в сучасному світі, де всі передові відкриття та найбільш успішні проекти виникають на стику наук, галузей та спеціалізацій. І нам обов'язково потрібні внутрішньо-українські міжрегіональні програми обміну студентами, щоб кожен мав можливість хоча б семестр повчитися в іншому місті. Це дасть студентам привід для мобільності, новий досвід, навички комунікації, дозволить краще взнати свою країну.

Всі ці речі – найпростіші, це, так би мовити, дійсно базовий, необхідний рівень реформ, який створить передумови для розвитку. Інший рівень – це проривні речі, які мали б поставити нас в авангард сучасних світових освітніх процесів. Реформа вищої освіти настільки важлива, тому що саме університетське середовище в значній мірі формує і відшліфовує те, що називається інтелектуальним потенціалом нації. Щоб рухатися вперед разом з розвиненим світом, нам вкрай необхідно створити умови для розвитку цього потенціалу. І без реформи вищої школи це завдання не може бути реалізоване

Створення успішної стратегії у галузі освіти та ефективність її реалізації надасть змогу зміцнити позиції України у світовій економіці та на міжнародній політичній арені. Тому пріоритетними напрямками політики сучасної держави є розвиток ринку освітніх послуг. Адже зміцнення її науковоосвітнього потенціалу, освоєння інноваційних моделей розвитку технологій освітньої діяльності та управління нею призведе до розвитку професійного потенціалу країни, а це у свою чергу є тією стратегічною системою, що утворює й організовує державну політику. Особливу значимість у цьому зв'язку набуває аналіз державного управління в галузі освіти, тенденцій інноваційного розвитку сучасної системи підготовки професійних кадрів, політики розвитку конкурентоспроможності вузів, формування політичного іміджу діяльності

держави в підготовці професійних кадрів у вищій школі, соціально-політичного моніторингу пріоритетних напрямів її інноваційного потенціалу.

Під час формування та реалізації політики галузі вищої освіти в Україні важливу увагу потрібно приділити становленню демократичної, соціально-орієнтованої держави, яка має характеризуватися як потужна інноваційно-орієнтована держава, що здатна забезпечити високий рівень якості життя громадян. Досягти цього можна за певних умов:

- створення ефективної соціальної політики, що спрямована на забезпечення розвитку людського потенціалу;
- запровадження оптимальних форм взаємодії держави, бізнесу та суспільства щодо реалізації певних національних проектів у різних сферах суспільного життя;
- забезпечення ефективності функціонування державно-правлінських інститутів, для забезпечення покращення інвестиційного клімату в державі;
- реалізації інноваційної економіки, що заснована на економіці знань.

Аналіз реалізації державної освітньої політики в галузі вищої освіти треба розуміти як безперервний процес вивчення і аналізу суспільства, що трансформується, стану розвитку суб'єктів освітньої політики та діяльності. Сучасні технології є однією з найважливіших складових процесу і фактично є передачею нових науково-технічних знань від розробника до замовника. Ця форма співпраці давно і досить ефективно працює у розвинених країнах, і потрібно впровадити у нашій країні. Для досягнення цієї мети потрібно, щоб держава виступила активним суб'єктом створення інтегрованих структур, здійснювала управління їх функціонуванням та розвитком, а також оцінювати та контролювати їх результативність. Таким чином, на рівні національного освітнього простору потрібно привести вітчизняні освітні стандарти у відповідність зі світовими досягненнями і стандартами. Це перш за все стосується розвитку кадрового потенціалу держави і суспільства; досягнення сучасної якості освіти, забезпечення його відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави; модернізації національної системи освіти на основі поєднання інноваційних стратегій і конструктивних традицій вітчизняної освіти; оптимізації управління освітою на основі його демократизації, поєднання державно-громадського регулювання, автономності та самоврядування; інтеграції національної освіти в міжнародний освітній простір [4]. Метою вищої освіти є підготовка конкурентоспроможних висококваліфікованих кадрів з високими духовно-моральними якостями, здатних до самостійного мислення, і забезпечення прогресивного науково-технічного, соціально-економічного та культурного розвитку суспільства [5].

Висновки. Невизначеність національної стратегії інтернаціоналізації вищої освіти робить зусилля України інтегруватися в загальносвітовий та європейський освітній простір малоефективними і залишає це прагнення на рівні декларативних намірів. Тому для України важливо вивчити й адаптувати досвід європейських країн щодо інтернаціоналізації вищої освіти. Це дозволить розробити комплексну модель управління цим явищем, визначити національну стратегію інтернаціоналізації вищої освіти та відповідно сформулювати принципи проведення ефективних змін, що надзвичайно актуально в період активного реформування сфери вищої освіти і підготовки нової редакції Закону України «Про вищу освіту». Така стратегія інтернаціоналізації повинна враховувати зовнішні геополітичні фактори, відповідати національному соціально-економічному й історичному контексту, а також спиратися на внутрішні ресурси та бути орієнтованою на національні пріоритети.

Отже, освітня реформа матиме успіх лише у випадку, коли на неї є суспільна згода. Потрібен консенсус в інтересах різних суспільних груп.

Література

1. Калашнікова С. А. Врядкування у вищій освіті: сутність, виміри, тенденції / С. А. Калашнікова, К. О. Жданова // Вища освіта України. – 2013. – № 3 (дод. 2). – С. 69–74.
2. Rowlands J. Academic boards: Less intellectual and more academic capital in higher education governance? / J. Rowlands // Studies in Higher Education. – 2013. – Vol. 38, No. 9. – Pp. 1274–1289.
3. Якісна вища освіта – шлях до процвітання України [Електронний ресурс] / Освіта. – Режим доступу: <http://bktbntu.com.ua>.
4. В. Громовий: оздоровлення ситуації у вищій освіті [Електронний ресурс] / Освіта. – Режим доступу: <http://osvita.ua>.
5. Чому вища освіта більше не must have? віті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua>.
6. Чи існує в Україні якісна освіта [Електронний ресурс] / Факти. – Режим доступу: <https://fakty.ictv.ua>.
7. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2013 році [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.